

DOSEDANJE DELO IN BLIŽNJI NAČRTI MEDNARODNE KOMISIJE ZA SESTAVO SLOVANSKEGA LINGVISTIČNEGA ATLASA (OLA)

1 Zasedanje Mednarodne komisije OLA na Ohridu

V Makedoniji, na Ohridu, je v organizaciji Makedonske akademije znanosti in umetnosti (MANU) od 16. do 23. septembra 1995 potekalo zasedanje Mednarodne komisije (dalje MK) OLA. Udeležili so se ga predstavniki nacionalnih komisij iz vseh slovanskih držav (tokrat z izjemo beloruske in že dalj časa odsotne bolgarske – izstopila 1982) ter Nemčije (Lužiški Srbi), skupaj 31; med njimi tudi spodaj podpisani predstavnici slovenske nacionalne komisije. Kot po navadi je delo potekalo v dveh sekcijah – fonetični in leksično-besedotvorni s podsekcijo za morfonološko transkripcijo,¹ za medsebojno usklajevanje pa so poskrbela skupna zasedanja. Program srečanja je bil naslednji: 1. poročanje nacionalnih komisij o delu za OLA po zadnjem skupnem zasedanju v Moskvi, oktobra 1994; 2. predstavitev III. zvezka iz fonetične serije OLA (Refleksy **br*, **ɛr*, **bl*, **ɔl*), ki je izšel v Varšavi konec leta 1994; 3. predstavitev brošure, ki jo je ob problematiki VI. zvezka iz leksično-besedotvorne serije OLA (gospodinjstvo in priprava jedi) pripravila ruska nacionalna komisija; 4. delo po sekcijah za naslednje zvezke OLA. Naslednje srečanje bo predvidoma od 3. do 8. junija 1996 v Brnu.

2 Dosedanje delo in bližnji načrti MK OLA

Do sedaj so izšli štiri zvezki OLA, in sicer trije iz fonetične serije: 1. Refleksy **ě*, Beograd 1988; 2.a Refleksy **e*, Moskva 1990; 2.b Refleksy **o*, Vroclav 1990; 3. Refleksy **br*, **ɛr*, **bl*, **ɔl*, Varšava 1994 ter eden iz leksično-besedotvorne serije: 1. Životnyj mir (Živalski svet), Moskva 1988. Iz fonetične serije OLA pa so v pripravi zvezki: IV.a in IV.b (Refleksy **b* in **ɔ*) pri hrvaški in srbski, V. (Refleksy **tort*, **tolt*, **tert*, **telt*) pri češki in VI. (Refleksy **o*) pri ruski nacionalni komisiji, iz leksično-besedotvorne serije pa: II. (domače živali) pri poljski, III. (rastline) pri beloruski, IV. (poljedelstvo) pri slovaški, V. (promet, ljudska tehnika, gradbeništvo) in VI. (gospodinjstvo in priprava jedi) pri ruski nacionalni komisiji. Izhajanje zvezkov so vsekakor upočasnile vojna na Balkanu in spremenjene razmere skoraj v vseh slovanskih deželah. Še posebej se pozna ohromelost nekdanje Jugoslovanske komisije (s predstavniki iz vseh republik nekdanje Jugoslavije), ki ji je z veliko prizadevanja, truda in znanja uspelo natisniti I. zvezek OLA (Refleksy **ě*), po katerem se (z izjemo ruskih) zgledujejo vsi nadaljnji izdajatelji. Istega leta so na pobudo in v redakciji Jugoslovanske komisije izšli Prispevki OLA (Prilozi – Contributions, Skopje 1988), v katerih so na X. mednarodnem slavističnem kongresu v Sofiji 1988 predstavili nekatere sinteze in probleme pri delu za OLA. Prav tako je Jugoslovanska komisija prva izdala fonološke opise govorov, zajetih v OLA (Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo 1981 /dalje FO/). Nekatere nacionalne komisije iz njene sestave pa so verjetno kadrovsko prešibke – za slovensko to z gotovostjo lahko trdimo – da bi se lotile redakcije katerega od zvezkov OLA.

¹ Ta ima nalogo, da za vse zapisane besede uskladi morfemsko analizo v posplošujoči transkripciji, ki je podlaga kartografiranju.

3 Slovenska udeležba pri delu za OLA

Slovenska narečja so predstavljena s 25 govori;² 18 jih je na ozemlju Republike Slovenije in 7 v zamejstvu (Italija 3, Avstrija 3, Madžarska 1).³ Zaradi močne razčlenjenosti slovenskih narečij je bilo doseženo, da je mreža krajev tu gostejša kot na ostalem slovanskem ozemlju. Za to je brez dvoma najbolj zaslužen Tine Logar, vključen v Mednarodno komisijo OLA skoraj od samega začetka, od leta 1971 do 1980 pa je bil vodja fonetične sekcije. Sodelavci OLA iz Slovenije so bili še: Jakob Rigler (od 1964 do 1985), Francka Benedik (od 1972), Vera Smole (od 1986), Karmen Kenda Jež (od 1995 dalje), priložnostno tudi Rudolf Kolarič, Martina Orožen, Zinka Zorko in Sonja Horvat. Zapisovalcev slovenskih točk ali piscev fonoloških opisov pa je bilo še nekaj več.⁴ Večino gradiva (izpisi iz zapisov in sestava t. i. nacionalnih indeksov, v zadnjem času z dodano morfemsko analizo v posplošujoči transkripciji) sta pripravila Francka Benedik in Tine Logar (ta sta se udeležila tudi največ mednarodnih zasedanj OLA). Pri korekturah zvezka *Refleksy *ž* so sodelovali Francka Benedik, Tine Logar in Vera Smole, Tine Logar pa je bil tudi član redakcijskega odbora. Do sedaj ima Tine Logar objavljene 3 samostojne karte in 6 v soavtorstvu, Francka Benedik pa 1 karto.

4 Pomen OLA in posledice udejstvovanja pri OLA

Zasnova OLA je najpomembnejša novost druge polovice 20. stol. na področju jezikoslovne geografije, oz. začetek pripravljanja večjezikovnih dialektoloških atlasov⁵ (pozneje sta bila zasnovana npr. še Karpatski dialektološki atlas (OKDA) in Evropski lingvistični atlas (ALE)). Od odločitve za pripravo tega atlasa na IV. mednarodnem slavističnem kongresu v Moskvi 1958 pa do izdaje I. zvezka je preteklo kar 30 let. Vmes je leta 1964 izšla fonetična transkripcija (Fonetičeskaja transkripcija dlja Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa, Moskva 1964), nato še vprašalnica (Voprosnik Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa, Moskva 1965), do leta 1975 je bila opravljena večina terenskih raziskav, nakar je sledilo kartografiranje. Čez tri leta je že izšel uvodni zvezek (Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Vstupitel'nyj vypusk. Obščije principy. Moskva 1978). V vseh teh letih se je iz predstavnikov slovanske dialektologije izoblikoval mednarodni kolektiv, ki je svoje znanje združeval v delu za OLA, ga v strokovnih razpravah bogatil in poglobljal, sprožil marsikatero idejo za delo doma, se medsebojno obveščal o razvoju in dosežkih posameznih jezikoslovij s poudarkom na dialektologiji in ne nazadnje – skral osebna pri-

² Govori so na karti označeni s številkami: 1 Solbica v Reziji, 2 Ošne pri Sv. Lenartu, 3 Sv. Križ pri Trstu (vsi v Italiji), 4 Šmartno v Brdih, 5 Komen, 6 Cerkno, 7 Srednja vas v Bohinju, 8 Horjul, 9 Valburga pri Smledniku, 10 Luče, 11 Pomjan, 12 Hrušica v Brkinih, 13 Babno Polje, 14 Ribnica, 15 Dragatuš, 16 Bučka, 17 Mostec, 18 Šmarje pri Jelšah, 19 Spodnja Ložnica, 20 Videm ob Ščavnici, 21 Gomilice, 146 Potoče v Ziljski dolini, 147 Breznica pri Št. Jakobu v Rožu, 148 Kneža pri Djekšah (zadnji trije v Avstriji), 149 Gornji Senik v Porabju (na Madžarskem).

³ O OLA je na več mestih pisal T. Logar, najboljše navedene v: Slovanski lingvistični atlas, *SSJLK* 25 (1989), 9–22; F. Benedik: Slovanski lingvistični atlas – OLA, *JiS* XXIII/1 (1977/78), 32–33 in Slovanski lingvistični atlas, *SR* 37/1–3 (1989), 263–271 ter Alenka Šivic – Dular, Slovanski lingvistični atlas, *JiS* XXXV/7–8 (1989/90), 194–197.

⁴ Govore so zapisali: T. Logar (4, 7, 8, 15, 146, 149), T. Logar skupaj z L. Spinozzi Monai (2), T. Logar skupaj z B. Meriggijem (1, 3), J. Rigler (6, 10, 12, 14, 19, 20), J. Rigler skupaj z M. Janežič (147), M. Orožen (5, 11, 18), J. Ftičar (21), A. Lipovec (13), F. Novak (16), M. Tavčar (9), J. Toporišič (17) in P. Zdovec (148). Fonološke opise so sestavili: T. Logar (1, 2, 3, 4, 7, 8, 15, 146, 148, 149), ta je tudi avtor izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema; M. Orožen (5, 11, 18); J. Rigler (6, 10, 12, 14, 19, 20, 147); F. Benedik (9, 21); F. Benedik in A. Lipovec (13); F. Novak (16); J. Toporišič (17).

⁵ Povzeto po Predgovoru v OLA 1988, str. 4.

jateljstva ne glede na nacionalnost. Gledano s stališča OLA in njegovega prispevka k razvoju jezikoslovne geografije ter k slovanskemu (in tudi splošnemu) jezikoslovju lahko ugotavljamo same pozitivnosti in si le zaželim, da bi se izdajanje njegovih zvezkov nadaljevalo.

Žal pa je dolgoletno delo za OLA zavrlo ali celo preprečilo pripravo nekaterih jezikoslovnih atlasov posameznih jezikov – predvsem tam, kjer je bilo število dialektologov majhno. Tako še vedno nimajo svojih jezikoslovnih atlasov narečij Slovenci, Hrvati, Srbi in Makedonci, le Čehom je med tem uspelo pripraviti prvega od petih načrtovanih zvezkov (Český jazykový atlas 1, Praga 1992). Pomemben vpliv je imela tudi na novo sestavljena transkripcija OLA, ki se je v Sloveniji konec 70. let začela uveljavljati ne samo pri zapisu gradiva za OLA, ampak jo je tedanji predavatelj slovenskega narečjeslovja na ljubljanski slavistiki T. Logar začel uvajati tudi pri zapisih za Slovenski lingvistični atlas (SLA). Ali je prinesla izboljšanje, si strokovnjaki še niso na jasnem. Jasno razlikovanje v zapisu tonemskega in netonemskega govora ter označevanje dolžin z dvopičjem so – vsaj po našem mnenju – vsekakor njene prednosti, dejstvo pa je, da 24 znakov (z možnostjo povezovanja pri dvoglasnikih) za samoglasnike še vedno ne zadostuje za zapis vseh samoglasniških fonemov in njihovih različic v slovenskih narečjih (medtem ko 87 predlaganih znakov za zapis soglasnikov več kot zadostuje), poleg tega so nekateri znaki slovanskemu črkopisu precej tuji in tudi zaradi tega manj primerni. Zato se sedaj uporablja nekakšna kombinirana transkripcija – to je transkripcija OLA s posameznimi znaki iz t. i. Ramošveve transkripcije – ki pa ni natančno določena; manjka ji maksimalen nabor znakov. Precej njenih načel pa je ob narečnih besedilih, zbranih v knjigi Slovenska narečja (1975; 1993: 101–103), izoblikoval Tine Logar.

5 Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 3. Refleksy **br*, **ɔr*, **bl*, **ɔl*. Varšava 1994.

Tretji zvezek iz fonetične serije OLA, Refleksy **br*, **ɔr*, **bl*, **ɔl*, je tako kot prva dva posvečen tistim funkcionalnim prvinam praslovanskega samoglasniškega sestava (prim. OLA 1990b: 13), ki so v nadaljnjem razvoju izgubile status samostojnih fonemov. V njem so prvič predstavljeni odrazi položajno omejenih dvoglasnikov oz. zvez glasov, od prejšnjih zvezkov pa se razlikuje tudi po tem, da prvič izkazuje razvojno razdelitev slovanskega ozemlja na jugozahod in vzhod – dvodelnost je še vedno prvi vidni vtis ob pogledu na karte z odrazi **br*, **ɔr*, ki sta fonetično manj podvržena spremembam. Za jugozahod je značilna razvojna stopnja **r*, **l*, ki je v južnoslovanskih jezikih, češčini in slovaščini ohranjena do danes,⁶ drugod pa sta zložnika razpadla v zveze tipa VR, VL, redkeje RV, LV.⁷ Na vzhodu te razvojne stopnje ni, značilni (zlasti za ruščino) pa so odrazi tipa ERE, ORO, OLO, ki so obravnavani bodisi kot t. i. drugo polnoglasje bodisi kot razvoj samoglasniške prvine po zvočniku pred sledečim soglasnikom.

Redakcija atlasa je bila že drugič v rokah poljske redatorske skupine (A. Basara, J. Basara, J. Siatkowski, Z. Topolińska, H. Zduńska). Izid atlasa je z denarno podporo omogočila Komisija Evropske skupnosti. Po svoji vsebinski in metodološki zasnovi se ne razlikuje od prejšnjih dveh, ki sta bila slovenski javnosti že predstavljena (Benedik 1989: 263–271, 1993, Šivic Dular 1989/90: 194–197), hkrati pa ohranja večji format, ki ga je

⁶ Glede obstoja razvojne stopnje *r* na Poljskem se mnenja piscev uvoda in komentarja k zbirni karti o fonetičnem razvoju **br*, **ɔr* razhajajo (OLA 1994: 9 in 143, 145).

⁷ Za posamezne kategorije fonemov se v prispevku uporabljajo simboli, ki so običajni v izdajah OLA (V = samoglasnik, C = soglasnik, R, L ... = kontinuant **r*, **l* ...).

uvedel prvi, beograjski zvezek – v nasprotju z zvezkoma, ki sta izšla v Moskvi – saj ta edini omogoča sočasno proučevanje kart ter njim pripadajočega gradiva in komentarja.

Enaka je tudi razporeditev posameznih enot – za uvodom v ruščini ter krajšimi povzetki v poljščini (jeziku izdajatelja), francoščini in angleščini sta ponatisnjena sistem fonetične transkripcije in seznam raziskovalnih točk z ustreznimi popravki glede na spremenjene politične razmere (žal te niso bile upoštewane pri kartografski predlogi, tako da so na kartah vrisane stare politične meje). Osrednji, kartografski del zvezka, je razdeljen na tri dele – v prvem⁸ so predstavljeni kontinuant (nadaljevalci) **br *ɛr* z 38 komentiranimi kartami ter gradivom za 5 nekartografiranih vprašanj (v glavnem gre za izsledke z redke mreže raziskovalnih točk, izjema je le tretji sklop narečnega gradiva (F 428 Npl **t/br/nb//nb*), pri katerem je zaradi nenatančno oblikovanega vprašanja v vprašalnici prišlo do dvojnih odgovorov), v drugem kontinuant **bl *ɛl* s 16 kartami, zvezek pa sklepa 12 zbirnih kart, ki skupaj z avtorskimi članki obravnavajo fonološki status ter fonetično naravo odrazov med-samoglasniških skupin **br *ɛr *bl *ɛl* in vpliv soglasniškega okolja nanje. Posebna karta je posvečena ohranitvi južno- in zahodnoslovske razvojne stopnje *r* in *l*. Znotraj prvih dveh delov so karte razvrščene po merilih, ki jih je narekoval ustroj samega gradiva, in sicer glede na: naravo polglasnika (*b – ɓ*), kakovost predhodnega soglasnika (ustničniki – zobniki – zadlesničniki pri *b*; ustničniki – zobniki – mehkonobniki pri *ɓ*), kakovost sledečega soglasnika pri **br* in **bl* – pri **ɛr*, **ɛl* ni razlike v refleksaciji (upoštevano je le razmerje T : –T, pri čemer je T zobnik, kadar mu ne sledi sprednji samoglasnik, – pa znak zanikanja). Tem načelom se podrejata tudi karti 1.18 FPM 2299 Nsg **c/br/ky*, **c/ir/ky*, **c/er/ky* ter 2.16 F 1122 **k/ɛl/bas(a)*, **k(l)o/bas(a)*, **k(l)o/basica*, ki sicer tematsko izstopata, saj sta bolj kot spremljanju usode obravnavane midsoglasniške zveze namenjeni prikazu zemljepisne razširjenosti različnih izhodiščnih oblik.

Skupna legenda se po načinu grafične predstavitve kakovosti samoglasnikov (lik ponazarja vrsto samoglasniškega kontinuant, obarvanost polja pa naravo artikulacije) ujema z legendami prejšnjih fonetičnih zvezkov, uvedeni pa so novi liki za oba zložnika (*l* za *r*, *l* za *l*) ter liki za soglasniški del obravnavane glasovne zveze (*l* za *r*, *l* za *l*), ki se povezujejo v enoto skupaj z liki za samoglasniške prvine (npr. *ɔ* za *or*, *ɔ* za *ol*, *ɔ* za *lo*). Dvodelnost lika je tudi novost tega zvezka, saj so bile v prejšnjem zvezku zveze V + C ob razvoju nosnikov predstavljene z enim samim likom (enako tudi zveza *u + m* v tem zvezku, prim. k. 2.15 – morda bi se bilo tu bolje odločiti za enoten način kartografiranja). Legenda tako obsega 6 likov za zložnike, 57 likov za samoglasniški in 11 likov za soglasniški del zveze ter 3 posplošujoče simbole za označevanje odrazov drugega polnoglasja (npr. *◊* ERE). Novost sta tudi posebni dodatni znamenji *∧* in *∩* – prvo opozarja, da je dani odraz kartografiran v kratki obliki pridevnika (načeloma se v zvezkih OLA kartografirajo odrazi iz dolgih oblik), drugo pa na to, da je soglasniška prvina rezultat poenostavitve skupine *-rst-*. Žal prvo zaradi svoje oblike nekoliko otežuje berljivost kart, če se pojavlja skupaj z znamenjem *∩*, ki označuje kartografiranje v drugačni besedni obliki (prim. k. 2.4).

Način komentiranja na kartah predstavljenega gradiva se ravna po že ustaljenih načelih: po teh v komentar sodijo opozorila na dodatno kartografiranje drugih besednih oblik ali tvorjenk, na vse posebne načine predstavitve posameznih odrazov, na nesistemske glasovne ter naglasne razvoje, na pripombe k oblikoslovlju obravnavanih besed, na medjezikovno in mednarečno vnašanje (to se v glavnem nanaša na razmerja med vzhodno- in

⁸ Ker so karte v prvih dveh delih obkrajšane oštevilčene od 1 naprej, jih v tej predstavitvi ob navajanju ločujemo tako, da pred številko karte stoji zaporedna številka poglavja (k. 1.1 : k. 2.1).

zahodnoslovansko jezikovno skupino ter znotraj slednje). Za ta zvezek značilna so še redna opozorila na pojave drugega polnoglasja in na velarizacijo **ɔ* pred *l* v ruskih narečjih.

Še vedno ostaja odprto vprašanje (Benedik 1989: 265, Šivic – Dular 1989/90: 196), ali ne bi bilo res smotrnejše opustiti komentiranja določenih pojavov, ki so na karti že zaznamovani z dodatnimi enopomenskimi znamenji (prim. zgoraj), sam komentar pa ne predstavlja novega obvestila in se na kartah ponavlja v obliki ustaljenega obrazca (npr. k. 1.12: »Osnovni predmet kartografiranja je odraz v polni obliki pridevnika. Kadar v govoru obstaja samo kratka oblika *l...l*, se odraz kartografira v kratki obliki pridevnika, kar je označeno s posebnim znamenjem.«) – zlasti zato, ker je vsaka karta posebej opremljena z legendo uporabljenih likov in znamenj.

Komentar je pravzaprav najbolj občutljivo stičišče med kolektivnim delom pri pripravi gradiva in avtorsko izdelavo karte. Zdi se, da se izhodišča posameznih komisij v nekaterih točkah še ne prekrivajo popolnoma, opazna nihanja so zlasti pri predstavljanju t. i. drugotnih odrazov posameznih glasov, ki kot posebna kategorija v predvidenem načrtu sestavin komentarja (OLA 1988: 2) niti niso omenjeni. Če so pri ukrajinskih, beloruskih in ruskih narečjih redna pojasnila o drugotnih razvojih (akanje, redukcija ipd.) v posameznih položajih (naglašenost – nenaglašenost, prednaglasnost), bi pričakovali ustrezna pojasnila tudi npr. ob pojavu rezijanskega zasoplega glasu *ɥ* v nenaglašenem položaju zaradi samoglasniškega sozvočja na k. 2.3. 1441 3 sg praes **m/bl/čítъ*,⁹ pri kartah s predstavitevjo razvoja *ɥ*: v naglašenem položaju pa npr. razlago, da so vsi odrazi, ki niso enaki V + L, posledica prilikovanja takih zvez (Ramovš 1936: 169).

Ta neuskkljenost je deloma posledica dejstva, da imajo člani OLA pri preverjanju ustreznosti kartografske predstavitve svojega narečnega področja pred seboj vedno le posamične karte, ne pa več celote, časovni razmaki med oddajo (in interpretacijo) gradiva ter izdajo atlasa pa so precejšnji. Tudi v slovenskem gradivu je zato nekaj primerov, ko se istovrstni pojavi obravnavajo različno – na karti 2.1 je oblika *u:k* 'volk' s t. 11/12 v komentarju pojasnjena kot asimilacija, nobene razlage pa nimamo o oblikah *a:ɥna* 'volna' (k. 2.5, t. 18) ali *čō:n* 'čoln' (k. 2.8, t. 8/9); posebni razvoj iste besede (zaradi drugotnega polglasnika med dvema zvočnikoma) v t. 16 *čāven* (enako velja za t. 7 ter beloruska in ukrajinska narečja) je obravnavan v komentarju, oblika *pāvən* 'poln' (prim. Ramovš 1921a: 55) z iste točke (k. 2.4) pa ne.

Najbrž bi se bilo treba tudi pri interpretaciji zbranega gradiva, za katero so zadolžene posamezne komisije, držati pravila bolje preveč kot premalo in v njej vsakokrat seznaniti avtorja karte z vsemi narečnimi posebnostmi, ki jih gradivo prinaša. Tako bi se izognili napačnim kartografskim predstavitev, ki niso neposredno povezane s predmetom obravnave, kot se je npr. zgodilo pri slovenskih narečnih oblikah *zərən* (k. 1.19, t. 8) *zər:ən* (t. 9), *zərʔən* (t. 16) z izvedeno maskulinizacijo nevtar. V gradivu so namreč brez vsakršne slovnične oznake, njihovi odrazi pa so kartografirani (k. 1.19) z dodatnim znamenjem za drugo tvorjenko. Brez tega dodatnega pomenja pa so npr. oblike z drugačno pripono (Ramovš 1924: 250, Rigler 1963: 171) – *pù:xŋ*, '*pu:xən*, '*rouxŋ*, *ta pò:xnə*, *pò:uxŋ*, *pò:uxən* s t. 4–9 ter 147 na k. 2.

Edina bistvena sprememba, na katero bi veljalo opozoriti, kër v uvodnih predstavitvah načel kartografiranja ni posebej omenjena, ločuje pa prvi zvezek od naslednjih dveh, je način upoštevanja tistih oblik, ki so v zbranem gradivu (s pridvignjenim krožcem pred besedo/besedno enoto – '*pò:rstan*) označene kot knjižne. V prvem fonetičnem zvezku OLA kartografiranje knjižnih oblik ni bilo v navadi – na ustreznem mestu je na karti vrisana le

⁹Zapis *ɥ* v indeksu je tiskarska napaka, odraz je kartografiran pravilno.

tilda – kazalka h gradivu (k. 5, 12, 34, 44, 59, 61) ali tudi pomišljaj. V zvezkih OLA 1990a (npr. k. 18, 19, 24, 33) in 1990b (k. 28, 37) so knjižne oblike kartografirane, skupaj s kazalko h gradivu ali izjemoma celo brez nje (k. 11, t. 20, k. 20., t. 3, 4), enako je v 3. zvezku, (prim. k. 1.7, 1.9, 1.32 in k. 1.2, kjer v t. 7 ni ustrezne kazalke, ter k. 2.8 in 2.9), le da je tu namesto tilde pogosto uporabljena tudi zvezdica – kazalka h komentarju, v katerem je opozorjeno na knjižni izvor posamezne oblike (k. 2.3, 2.5). Razliko med obema načeloma lahko najbolj očitno ponazorimo s primerjavo kartografske predstavitev dveh besed, ki sta na celotnem makedonskem področju knjižnega izvora – F 2100 **dě/lo* (OLA 1988: k. 20) in FM 515 **m/er/ky* (k. 1.30), pri čemer je v prvem primeru poseben razvoj celotnega področja razviden že na prvi pogled, v drugem pa k pojasnilu v komentarju napoti le nenavadna vzhodnoslovenska refleksacija obravnavane besede. Ker gre pri prevzemanju iz knjižnega jezika za drugačen način prostorskega širjenja jezikovnega pojava od tega, ki naj bi ga zasledovali v atlasu, bi bilo namreč smiselno ohraniti načela prvega zvezka, saj se le tako način grafičnega prikaza besed, ki so po izvoru iz knjižnega jezika, loči od vseh drugih primerov, v katerih se uporablja tilda (dvojnice, pasivno znane, zastarele in redke besede).¹⁰

V atlasu ni usklajenosti pri kartografiranju poldolžine – v OLA 1988 (2) so se načelno odločili, da jo bodo obravnavali kot dolžino. Tako je na kartah enkrat prikazana kot kračina (Gradište, t. 52, k. 1.1), drugič kot dolžina (k. 1.17), prihaja celo do neskladij med stališčem v komentarju in načinom kartografiranja (k. 1.19).

Kljub temu da je v zvezkih OLA slovensko narečno stanje predstavljeno le z izsledki 25 točk, atlas skupaj s fonološkimi opisi prinaša dovolj usmerjevalnega gradiva za nadaljnje lingvističnogeografske raziskave razvoja obeh zložnikov.

Žal je veliko besed, ki so po vprašalnici OLA predvidene za kartografiranje teh odrazov, iz besednega zaklada slovenskega jezika izginilo ali pa so omejene na areale, ki pokrivajo manj kot polovico slovenskega ozemlja. Tako slovenskega gradiva ni ali pa je slabo zastopano na 10 kartah prvega (1.6 F 130 **sv/er/čb* (razen t. 12), 1.11 F 1246 **nap/er/stok* (in tvorjenke), 1.25 F 926 **č/er/venč(-jb)* (razen t. 1), 1.26 F 1028 3sg praes **č/er/petč* (razen t. 9, 16, 17, 147, 148), 1.29 F 2034 **ž/er/ny//nal/-novč* (in tvorjenke) (razen t. 8, 15, 17–19, 20), 1.30 FM 515 **m/er/ky* (razen t. 10, 12, 14, 19, 20, 21), 1.32 F 2233 **k/er/čma* (razen t. 8, 16, 17, 19, 20, 149), 1.33 F 141 3 sg praes **k/er/mitč* (razen t. 20–21, 149), 1.34 FPM(Sm) 1516 **g/er/stč*, 1.37 F (Sm) 1171 *g/er/nč//bcč//čkč*) in 5 kartah drugega dela (2.2 F 2421 **v/bl/g-* (in tvorjenke) (razen t. 17, 20), 2.10 F 939 **ž/bl/tč(-jb)* (razen t. 15, 17–21), 2.11. F 2473 **m/čl/nvj//ji*, 2.13 F939 **st/čl/pč // st/čl/bč* (razen t. 17, 20), 2.14 F 1922 **t/čl/stč(-jb)* (razen t. 1, 4, 10–11, 13, 15, 17–19, 148–149), kar je neprimerno več kot v prejšnjih zvezkih.

Zato vsaj pri odrazih *f*(:) lahko trdimo, da na kartah ni predstavljena njihova usoda v vseh relevantnih položajih za vsak delni narečni sestav – ni bilo torej mogoče v celoti uresničiti enega izmed izhodišč pri pripravi atlasov (OLA 1988: 1), kar je povzročalo tudi nemalo težav pri izdelavi zbirnih kart (OLA 1994: 159). V gradivu so samo posamezni odrazi iz *f* v zadnjih ali edinih besednih zlogih v točkah, kjer je razvoj *f*: in *f* različen¹¹ ter *f*, naglašena bodisi po umiku s kratkega (npr. t. 6) bodisi z dolgega (t. 13) zloga.

¹⁰ V tem zvezku sta npr. na k. 1.9 enako kartografirani starinska (t. 14 **mčrva*) in knjižna (t. 18 **ma:rva*) beseda.

¹¹ V t. 4 *a*: kot redni odraz *f* pod kratkim in umičnim naglasom na prikazu fonetičnih odrazov medsglasniških **čl*, **čl* (Zbirna karta VI) ni upoštevan, ker se je v gradivu pojavil le enkrat in je bil zato obravnavan kot neznačilen (OLA 1994: 152).

Na našem ozemlju so izpričani vsi možni nevzhodnoslovanski odrazi¹² medso-
glasniških skupin **br*, **ɔr* – *r*, VR in RV (odraz je omejen na t. 6 in 147). Zanimiva je
primerjava z Ramovševo (1921b: 47) geografsko predstavitvijo razvoja *r*. Nasprotij
(zložnik naj bi bil ohranjen na slovenskem vzhodu in severu, v nenaglašenih zlogih pa še
širše) si najbrž ne smemo razlagati le kot posledico drugačne stopnje poznavanja sloven-
skih narečij, ampak tudi z nestabilnim razmerjem med zložnikom in glasovno zvezo, ki sta
verjetno v marsikaterem narečju lahko prosti različici pri posameznih govorcih.

Gradivo slovenskih točk ne izpričuje razlike¹³ med naglašeni in nenaglašeni
odrazi *r* (*a(:)r* : *ər*), čeprav bi, sodeč po navedbah v literaturi morala imeti kar precejšen
areal – Ramovš jo pozneje v Dialektih npr. omenja za gorenjščino (Ihan, Blagovica,
Kresniški Vrh) (1935: 118), dolenjščino (130), »medijski govor« (133), »bizeljsko-ob-
sotelski dialekt« (152), »pohorsko-kozjaški dialekt« (167), v besedilih Slovenskih narečij
(Logar 1993) pa je tako narečno stanje potrjeno za vnanjegoriški, idrijski in baški govor,
tako da bi bilo to vprašanje zanimivo preveriti na gradivu za Slovenski jezikoslovni atlas.

Fonetična transkripcija je v OLA zastavljena tako, da se zaradi gospodarnosti in boljše
razvidnosti izogiblje množenju posameznih znakov za fonološko nerelevantne glasovne
prvine (OLA 1994: 14). Vendar lahko na podlagi slovenskega gradiva ugotavljamo, da bi
bilo treba načelo fonološke relevantnosti upoštevati samo do tiste mere, ki ne zamegljuje
dejanskih fonetičnih razmerij med posameznimi pojavi na določenem ozemlju. Načeloma
naj bi bila namreč ista fonetična stvarnost povsod na karti prikazana z enakimi liki (OLA
1988: 2). Pri obravnavanih odrazih imamo namreč opravka z dvoglasniki (ki so fonološko
dolgi sami po sebi in je zato s fonološkega stališča njihovo dodatno označevanje z znakom
za dolžino (:) redundantno)¹⁴ in zvezami glasov, pri katerih je vsakokrat prikazana tudi
fonetična (ker fonološka) dolžina samoglasniškega dela.

Dvoglasnik *ər* je kot enofonemski obravnavan v t. 7, 14, 16, 146, 148 in 149. V FO je
zaznamovan kot *ər*: (t. 7, v gradivu za ta zvezek večinoma kot *a:r*, gl. spodaj, t. 148), kot
ər (vendar le pri prikazu sestava dolgih samoglasnikov – 1981: 125, 139 – v ponazarjalnem
gradivu pa v t. 14 kot *ər̄*, *ər̄*, v t. 16 pa kot *ər̄*:, *ər̄*:) in *ər* (t. 146, 149). Kakih posebnih ob-
vestil o fonetični količini obravnavanih dvoglasnikov oz. zvez FO ne vsebuje,¹⁵ zato ni
popolnoma jasno, zakaj je bil v t. 14 in 16 zapis *ər* na željo slovenske nacionalne komisije
zaradi poenotenja terenskih zapisov (OLA 1994: 10) obakrat spremenjen v *a:r* in *a:r* –
kljub temu da je v t. 14 dvoglasnik tudi *oy*, ki je kontinuant *ɣ*, pri njem ni odločitve za pre-
transkribiranje. Ker te spremembe žal niso upoštevali vsi sestavljavci kart in imamo od-
stopanja od uvodnega načela na k. 1.27 F 940 **ž/br/db* // *ž/br/dɔka*, 1.24 F 115 **č/br/vb* (in
tvorjenke), 1.12 F 1091 **tv/br/dɔ(-jb)* – v t. 14 – in 1.36 F(Sm) 1445 **g/ɔr/dlo* v t. 16, je
na zbirnih kartah II in III (Fonetični odrazi medso-
glasniškega **br* in **ɔr*) točka 16
označena, kot da bi v naglašeni-
h zlogih imela dvojne odraze –
VR//V:R, točka 14 pa kot
VR (po FO?).

¹²T. I. Vendina v svojem članku o fonetičnih odrazih medso-
glasniških skupin **br*, **ɔr* sicer za
slovenska narečja navaja tudi odraz VRV (OLA 1994: 142, 144), vendar razvoj zadnjega samoglasnika ni
povezan z razvojem same medso-
glasniške skupine ('čərən 'črn', *gərəl* (n̄) 'grlo'), ampak s soglasniškim
sklopom ZZ.

¹³Izjema je le t. 10, kjer pod naglasom v položaju za ustničniki poleg *ər* obstaja tudi različica *ar* (OLA
1994: 142).

¹⁴Problematiko označevanja dolžine pri dvoglasnikih je s fonološkega stališča predstavila F. Benedik
(1995: 41–48).

¹⁵Visti fonetična količina posameznih delov dvoglasnika oz. dvoglasniških zvez sploh je obravnavana
redko (FO 1981: 119, 165).

Na teh zbirnih kartah bi pravzaprav z dvojnimi odrazi glede na kolikost morali izstopati le t. 17 s svojim posebnim razvojem cirkumflektiranih in akutiranih samoglasnikov (*trt*, *smrt* : 'vr:ba, 'pr:sa) ter t. 148, kjer imamo pod naglasom poleg dvoglasnika *ə:r* še zvezo *ə* + *r*, ki je odraz *r*, naglašene po umiku z dolgega zloga (*tə:rđ* : 'sarce, gl. Zdovc 1972: 101), vendar so poleg točke 16 z likom za VR//V:R označene še točke 4 (zaradi napačnega zapisa na k. 1.19 F 668 *z/br/no – zəmo nam. zə:mo, prim. FO: 53, 56), 7 (prav tako zaradi nedoslednega zapisovanja fonema *ər* kot *ar* in *ə:r* – pə:rstan : vārba) ter t. 9 (pomota?). Po drugi strani pa zaradi odločitve, da je cirkumfleks vrisan nad prvim, akut pa nad drugim delom znaka za dvoglasnik oz. dvoglasniško zvezo, pride na kartah do izenačenja zveze V + R/L s cirkumfleksom na kračini in cirkumflektiranim dvoglasnikom VR/L (z razdelitvijo intonacije prek obeh prvin), kar najbrž pri predstavitvi v OLA ni usodno,¹⁶ treba pa bi bilo razmisliti o ustreznijem načinu predstavitve intonacij na slovenskih kartah.

Kot primer, v katerem je prišlo do posegov zaradi neuskajenosti s transkripcijo, je v uvodu (1994: 10) omenjena še zamenjava *əR* z *ər* v točki 147, vendar je *R* kot znak za jezičkov *r* v sestavu fonetične transkripcije naveden (OLA 1994: 16). Opozorilo bi sodilo k odstavku o posplošitvi določenega kartografskega lika za več izgovorno različnih prvin.

6 Teoretično-praktična metodološka izhodišča pri kartografiranju leksično-besedotvornega gradiva

Komisije posameznih jezikov, ki pripravljajo izdaje posameznih zvezkov OLA, se kljub temu da imajo pred seboj izdelane avtorske karte s podpisi predstavnikov vseh nacionalnih komisij, srečujejo s številnimi problemi. Vpogled v celotno obdelano gradivo in karte marsikdaj pokaže potrebo po določenem usklajevanju, poenotenju, odpravi ponavljajočih se rezultatov, rezimiranju itd., kar sproža ponovna posvetovanja z avtorji, predstavniki nacionalnih komisij in člani podkomisije za morfonološko transkripcijo. Končne odločitve pa so prepuščene redakcijskemu odboru zvezka, pri čemer pogosto prihaja do novih teoretičnih in praktičnih rešitev, ki pozneje služijo tudi novim avtorjem kart in izdajateljem naslednjih zvezkov OLA. Tako se je ruska nacionalna komisija odločila izdati brošuro (Обščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja. T. VI. Domašnee hozjajstvo i prigotovlenije pišč. Prospekt. Moskva 1995), ki obravnava probleme VI. zvezka iz leksično-besedotvorne serije OLA, še pred njegovo izdajo, kar je omogočilo pretres te problematike že na ohridskem zasedanju. Ta brošura vsebuje tudi nekatera teoretična metodološka izhodišča, ponazorjena s fragmenti kart in legend ter tudi s komentiranim gradivom, na podlagi katerega kart ni mogoče izdelati. Na devetih straneh (format A 5) je poleg vsebine zvezka jedrnat predstavljena teorija kartografiranja leksično-besedotvornega gradiva.¹⁷ Avtorjem brošure (T. I. Vendina, L. V. Vjalkina, V. V. Ivanov, B. A. Pyhov) se je izoblikovala ob delu za OLA, opira pa se tudi na najnovejše dosežke s področja lingvistične geografije, dialektologije, narečnega slovaropisja in besedoslovja. Izid češkega, slovaškega, beloruskega leksičnega atlasta, leksičnega atlasta Podmoskovja in slovaškega besedotvornega atlasta ter njihova teoretična izhodišča so omogočila razmislek o tem, kako bi se tudi leksično-besedotvorno gradivo za OLA dalo kartografirati ne samo ponazarjalno, pač pa tudi razlagalno.

6.1 Teoretične in praktične izkušnje ter vpogled v celotno gradivo VI. leksično-besedotvornega zvezka so omogočili izdelavo tipologije kart za tovrstne zvezke atlasta. Glede

¹⁶ Tonemska nasprotja na kračinah imajo le govori v t. 8, 146 in 147.

¹⁷ Glede na pomanjkanje tovrstne literature pri nas bo vsebina brošure predstavljena nekoliko podrobneje.

na problematiko, ki jo karte prikazujejo, in način reševanja zastavljene naloge so mogoči naslednji tipi:

Besedne karte. Zasnovane so po načelu 'od pomena k besedi' in predstavljajo tradicionalni tip kartografiranja besedja. Kartografirajo se torej poimenovanja določenega predmeta, pojava, dejavnosti, lastnosti itd. Kot kaže gradivo, so razlike med narečji velike: od različnih besed oz. korenov do številnih oblikovnih različic ene besede. Na karti 1087 'reže' (*kruh*) bodo npr. z različnimi geometrijskimi liki predstavljeni koreni: *rež-*, *kroj-*, *kraj-*, *sěč-*, *kyd-*, *lom-*, *križ-*, *řob-* in drugi. Čistih leksičnih kart (samo kartografiranje korenov) je malo.

Pomenske karte. Zasnovane so po načelu 'od besede k pomenu'. Kartografirajo se različni pomeni iste besede v posameznih slovanskih narečjih. Na kartah tega tipa je mogoče prikazati mnogoplastno pomensko klasifikacijo, če je tudi pomenska zgradba narečnih različic močno zapletena. Tako so različni pomeni ene in iste besede predstavljeni v sorazmerju drug z drugim po načelu verižne ali žarkaste (radialne) večpomenskosti, zaradi česar je pri kartografiranju potrebna predhodna razlaga upoštevanega načela. Na pomenski karti 1138 'sir' bodo npr. z različnimi liki predstavljeni pomeni 'sir', 'ovčji sir', 'skuta' in 'prvo mleko po telitvi' z enim od teh likov, z raznimi notranjimi modifikacijami pa podpomenu gornjih nadpomenov: 'skuta', 'ocejena, ožeta skuta', 'pod kamnom ožeta, ocejena skuta', 'pod kamnom ožeta, ocejena skuta v obliki rezine', 'prešana, stisnjena skuta', 'v peči posušena skuta' itd.

Besedno-besedotvorne karte. Osnovno načelo je 'od pomena k besedi', le da se v nasprotju z leksičnimi kartografirajo tudi vse besedotvorne razlike in dvo- ali večbesedna poimenovanja. Tako bodo na besedno-besedotvorni karti 1112 'meso krave ali vola' posebej izpostavljena češka narečja zaradi posebnega načina tvorjenja teh poimenovanj (posamostaljenje + oblikoslovni, ponski način tvorbe); poleg tega pa bodo širše prikazana tudi raznokorenska poimenovanja, razvrščena po modelu: poimenovanje živali – samostalniška ali pridevniška osnova + pripona *-in-a* (sr.), *goved-in-a* (sln., sh., m., sl., p., br.), *korv-in-a* (br.), *vol-ov-in-a* (p., ukr.) *jal-ov-in-a* (p.) itd. – Zajemale bodo pretežni del zvezka.

Besedotvorne karte. Teh je več vrst:¹⁸

(1) Karte, ki prikazujejo razlike v rabi besedotvornih sredstev ob določenem korenem morfemu in načine izpeljave oz. tvorbe. Na karti 1081 'pečenka' lahko npr. ob korenu *peč-* v slovanskih narečjih najdemo naslednje besedotvorne pripone: *-en-in-a* (ukr.), *-en-ək-a* (sln., sh.), *-iv-o* (r., ukr., br.), *-in-a* (ukr.) in *-∅* (sln.).

(2) Karte, ki prikazujejo razširjenost določenega besedotvornega morfema in njegovih pogostejših različic. Tako na besedotvorni karti 1185 'žlička' dem. zasledimo v zahodno-slovanskih narečjih naslednje deminutivne pripone: *-bk-a*, *-bč-bk-a*, *-ič-bk-a*, *-bč-ę*.

(3) Razlagalne zbirne karte besedotvornih modelov iste besednopomenske skupine (npr. modelov, ki so predstavljeni pri poimenovanjih vrst mesa, delov jajca itd.).

(4) Razlagalne zbirne karte besedotvornih tipov derivatov z enakim delnim modifikacijskim pomenom. Te karte prikazujejo modele izpeljav ene besedotvorne kategorije, npr. tvorbo pomanjševalnic pri samostalnkih, način tvorbe glagolskega vida itd.).

(5) Razlagalne zbirne karte, ki prikazujejo izgubo modifikacijskega pomena pri primarnih deminutivih (npr. 1037 'čaša', 1101 'nožič' dem.).

¹⁸ Prave besedotvorne karte so v bistvu le tiste pod (4), (5) in (6), saj so (1), (2) in (3) še vedno podrejene besednim; besedotvorni elementi so namreč predstavljeni znotraj lika, ki označuje določen koren. To je moč razbrati iz ponazarjalnih (fragmentov) kart.

(6) Razlagalne zbirne karte, ki prikazujejo razlike v besednovrstni pripadnosti in morfemski sestavi podstav istokorenskih dvojnic, npr. razlik v besednovrstni pripadnosti teh osnov pri poimenovanjih vrst mesa, med katerimi so predstavljene izsamostalniške izpeljanke, skupaj z zapletenimi priponskimi obrazili (morfemi), in izpridevniške izpeljanke.

Motivacijske (utemeljivene) karte. Njihov cilj je prikazati različne motivacije pri ubeseditvi kartografirane stvari. Te karte so lahko dveh tipov.

(1) Karte, ki prikazujejo razlike v motivaciji določenih besednih dvojnic. Npr. na karti 1089 '*prvi kos kruha, odrezan od hlebca*' vidimo, da so poimenovanja tvorjena glede na podobnost s čim (izražajo jih besede s koreni *-rog, čěl-, pět-* itd.), glede na kraj nahajanja (koreni *vbrh-, kraj-, kon-*), glede na dejavnost (koreni *rěz-, rqb-*) in glede na lastnost (koren *suh-*).

(2) Karte, ki prikazujejo razlike v motivacijskih lastnostih vrste členov ene besednopomenske skupine. Ta tip kart vključuje visoko stopnjo abstrakcije. Zahteva posplošitev in abstrakcijo materialov, ki se nahajajo na nekoliko istovrstnih kartah (npr. na kartah, ki zadevajo časovne izseke, povezane z zauživanjem hrane: 1197 '*zajtrk*', 1198 '*kosilo*', 1200 '*popoldanska malica*', 1201 '*večerja*'). Analiza gradiva k tem kartam je pokazala razlike pri motivaciji poimenovanj (časovne, dejavnostne, podobnostne itd.) in področja z enako motivacijo.

Nominacijske (tvorbene) karte. Prikazujejo naj način poimenovanja kartografirane predmeta, pojava, dejavnosti, lastnosti itd. Poimenovanje je lahko enobesedno, dobljeno z različnimi načini tvorbe, lahko je dvo- ali večbesedno z raznimi tipi podstav. Tudi te karte so dveh tipov.

(1) Karte, ki prikazujejo razlike v načinih poimenovanj posameznih besednih dvojnic; npr. na karti 1170 '*krop*' vidimo veliko enobesednih poimenovanj, kakor tudi veliko na različne načine sestavljenih opisnih konstrukcij.¹⁹

(2) Razlagalne zbirne karte, ki prikazujejo razlike v načinu poimenovanja vrste členov ene besednopomenske ali tematske skupine (npr. na kartah, ki bodo na ta način obravnavale meso živali in ptic, bodo izpostavljena področja z enobesednimi poimenovanji (vzhodnoslovanska, poljska, delno slovaška narečja) v nasprotju z opisnimi konstrukcijami (južnoslovanska, lužiška, češka in slovaška narečja).²⁰

Zbirne karte. To so v bistvu karte izoglos. Njihova izdelava je možna šele takrat, ko so narejene vse zvezku pripadajoče karte. Predstavljajo nekakšno posplošitev rezultatov vsega kartografirane materiala v zvezku.

Večina kart leksično-besedotvornih zvezkov je znakovnih; to pomeni, da so osnovne razlike kartografirane problematike predstavljene z različnimi geometrijskimi liki (krog, kvadrat, trikotnik, pravokotnik, romb, trapez, elipsa itd.), njim podrejene pa z notranjimi in zunanji (temi redkeje) grafičnimi modifikacijami (zalivke, črtice, črtkanja, manjši liki itd.), narejenih z veliko mero logike. Mogoča so še različna črtkanja ali senčenje ozadja (skupine) likov in razmejevanje z izoglosami.

¹⁹Na fragmentu ponazarjalne karte 1170 '*krop*' likovna rešitev zadane naloge po našem mnenju ne ustreza. Enobesedna in večbesedna poimenovanja so namreč predstavljena na isti način – z modifikacijo znotraj lika. Boljša bi bila kombinacija dveh osnovnih likov (eden je lahko tudi manjši) – njuno ustrezno zaporedje pa bi dajalo še podatek o mestu podstave in določila.

²⁰Fragment karte, ki ponazarja ta problem in na katerega se avtorji sklicujejo, v brošuri manjka.

6.2 Načela kartografiranja posameznih tipov kart.

Besedne karte so za kartografiranje najbolj enostavne; z različnimi geometrijskimi liki so predstavljeni različni koreni besed. Besedno-besedotvorne karte so osnovni tip kart te serije; različni geometrijski liki predstavljajo različne korene, njihova modifikacija pa posamezne besedotvorne razlike. Na besedotvornih kartah je osnovna protistava (z različnimi geometrijskimi liki) glede na besedotvorne razlike, najpogosteje so to razne pone. Besednokorenske razlike naj bi se označevale z modifikacijo osnovnih likov. Na besedotvorni karti so lahko predstavljene tudi razlike v besednovrstni pripadnosti podstave istokorenskih tvorb. V tem primeru se hkrati s črkanjem, ki pokriva področje z najbolj razširjenim korenskim morfemom, uporabljajo geometrijski liki, ustrezajoči podstavi motivirane besede, npr. trikotnik za pridevniško osnovo, kvadrat za samostalniško, pravokotnik za glagolsko. Notranje in zunanje modifikacije teh likov bodo podajale podobnosti in razlike v ponskem naboru kartografiranih besed. Na posplošujočih besedotvornih kartah so v ospredju razlike, ki so glavni predmet kartografiranja (besedotvorna sredstva, podstave, načini tvorjenja besed itd.). Kartografska rešitev je dovolj preprosta – rabijo se geometrijski liki z grafičnimi modifikacijami in črkanje. Pomenske, motivacijske, tvorbene in zbirne karte se delajo po posebnih avtorskih legendah, vendar morajo tudi te upoštevati dosledno načelo grafične hierarhije in soodvisnosti kartografskih sredstev.²¹

Pomen in hierarhija vseh vrst geometrijskih likov in njihovih modifikacij na karti morata biti predstavljena in jasno razvidna v legendi. Legendo k tem kartam – v nasprotju s skupno maksimalno legendo k fonetičnim kartam – sestavlja avtor karte sam oziroma v dogovoru z avtorji kart istega tematskega ali problemskega sklopa.

Poleg legende ima vsaka karta tudi komentar. Ta vsebuje oznako vrste karte (npr.: L – leksična, Sl – besedotvorna, LSl – leksično-besedotvorna, Sm – pomenska), zapovrstno številko in formulacijo vprašanja iz Vprašalnice OLA ter oznako zbranega gradiva (I. točka). Sledijo knjižne ustreznice v vseh slovanskih jezikih; če ustreznice ni, pa najpogostejša beseda v tem jeziku z oznako dial. (II. točka). Zabeležijo se tudi etnografske značilnosti designata, pomenska pojasnila, ki so jih navedli zapisovalci ipd. (III. točka). Na kratko je treba razložiti metode kartografiranja (IV. točka) in po možnosti podati etimologijo oziroma izvor (pri prevzetih besedah) poimenovanj (V. točka). Navesti je treba seznam odgovorov, ki iz katerih koli razlogov niso bili kartografirani (VI. točka) in razložiti pomen črkovnih simbolov (t. i. »velikih črk«) oz. različic določenega fonema v posameznih narečjih (VII. točka). Prav tako je treba dodati seznam kartografiranih sporadičnih, to je enkrat zapisanih poimenovanj, tvorjenk, pon, vendar z večkrat zapisanim korenem; na karti jim ustreza lik z vrsono zvezdico (VIII. a) točka). Temu sledi seznam sporadičnih poimenovanj z nekartografiranim korenem; na karti je namesto lika zvezdica (VIII. b) točka). Dodati je mogoče še obstoječo literaturo (IX. točka) in seznam kart z istim sistemom likov in njihovih modifikacij (X. točka).²² Komentar ima tudi gradivo, na podlagi katerega kartografiranje ni mogoče ali bi bilo nesmiselno.

Indeks, to so odgovori na obravnavano vprašanje v vseh zapisovanih točkah, obsega vsa v zvezek vključena vprašanja ne glede na (ne)kartografiranost gradiva.

Na koncu zvezka je dodan seznam vseh besednih oblik v posplošujoči transkripciji, na podlagi katere so razvidni posamezni sestavni deli, ki so pri kartografiranju ustrezno grafično predstavljeni. V naslednjih zvezkih OLA je predvidena objava abecednih

²¹ Za pomoč pri razvozlanju nekaterih ruskih izrazov se zahvaljujeva kolegu V. Nartniku.

²² To so navodila za sestavo komentarja za II. zvezek besedja in jih obravnavana brošura ne vsebuje; podajamo jih zaradi celovitosti obravnavane problematike. Brošura pa navaja primer komentarja k motivacijski karti; ta je sestavljen po drugačnih načelih.

seznamov kartografiranega gradiva in po možnosti tudi t. i. indeksi a tergo (odzadnji seznami).

7 Sklep

Videti je, da se je dolgo časa posvečalo veliko več energije vprašanjem, ki jih je obravnavala fonetična sekcija, čeprav so problemi v leksično-besedotvorni sekciji še mnogo bolj zapleteni in nič manj zanimivi. Da se ravno v tem času stvari obračajo v prid do sedaj kar nekako zapostavljene sekcije, je pokazala razprava na plenarnih zasedanjih in sestankih ohridskega srečanja. Klici po večjem sodelovanju med obema sekcijama in pripravljenost fonetikov, ukvarjati se tudi z leksičnimi in besedotvornimi vprašanji, bodo gotovo kaj kmalu obrodili sadove. Opustitev nekaterih starih (da ne rečemo zastarelih) načel, večja mera abstrakcije in sodobna tehnika (uporaba računalnika tudi pri risanju kart) bi morali delo pospešiti, racionalizirati in s tem pripomoči tudi k preglednosti kart.

NAVEDENKE

- F. BENEDIK, 1989: Slovanski lingvistični atlas, *Slavistična revija* XXXVII/1–3. 263–271.
 -- 1993: Izredna narečna razcepljenost slovenskega jezika. *Delo*. Književni listi. 21. I. 1993.
 -- 1995: Označevanje dolžine v Fonoloških opisih in drugih izdajah OLA. *Jezikoslovni zapiski* 2. Ljubljana: ZRC SAZU.
- FO, 1981: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- T. LOGAR, 1993: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- OLA, 1988: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 1. Refleksy *ě*. Beograd.
 -- 1990a: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 2a. Refleksy *ę*. Moskva: Nauka.
 -- 1990b: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 2b. Refleksy *ǫ*. Vroclav.
 -- 1994: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 3. Refleksy *ǫr, *ǫr, *ǫl, *ǫl*. Varšava.
 -- 1995: *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja. T. VI. Domašnee hozjajstvo i prigotovlenije pišči. Prospekt*. Moskva.
- F. RAMOVŠ, 1921a: Die Geschichte des vokalischen *l* im Slovenischen. *Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay*. 44–60.
 -- 1921b: Razvoj skupin *r+ə* in *ə+r* v slovenskem jeziku. *Južnoslovenski filolog* II. 40–49.
 -- 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonantizem*. Ljubljana.
 -- 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti*. Ljubljana.
 -- 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana: Akademsko založba.
- J. RIGLER, 1963: *Južnotranjski govori. Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*. Ljubljana: SAZU.
- A. ŠIVIC – DULAR, 1989/90: Slovanski lingvistični atlas, *Jezik in slovstvo* XXXV/7–8. 194–197.
- P. ZDOVC, 1972: *Die Mundart des Südöstlichen Jauntales in Kärnten. Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«*. Dunaj.

Karmen Kenda Jež
 Vera Smole
 ZRC SAZU